

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Cesty češtiny mimo školu, ale snad i (zpátky) do školy

The Journey of Czech Outside of School, but Perhaps also (back) into Schools

LADISLAV JANOVEC

Technická univerzita v Liberci

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7221-8672>

E-mail: ladis.janovec@seznam.cz

V roce 2025 vydala Marie Čechová čtvrtou obsáhlou knihu¹ svých původních i upravených textů o českém jazyce a bohemistice, které byly publikovány v časopisech, sbornících nebo kolektivních monografiích v období 1983/1984–2025. Většina z nich byla poprvé, resp. v první verzi, publikována až po roce 2021, tj. po dokončení předchozí autorčiny knihy.

Texty mají široký záběr tematický. M. Čechová se v nich věnuje otázkám stylistickým a komunikačně-pragmatickým (včetně ohlasu historické stylistiky v textech analyzujících Jungmannovu *Slovesnost*) i didaktickým, se zaměřením jak na výuku

Marie Čechová, *Cesty češtiny. O češtině mimo školu i ve škole*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 7/2025. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2025, 215 s. ISBN 978-80-88018-72-8.

Bohemistika, 2026 (2) © The Author(s). Published by: Adam Mickiewicz University in Poznań, Open Access article, distributed under the terms of the CC Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (BY-NC-ND, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

češtiny na českých školách pro české děti, tak na češtinu pro nerodilé mluvčí. Také se vyjadřuje k tomu, co (především negativně) v dnešní době ovlivňuje výuku a práci se žáky. Zvláštní pozornost autorka věnuje i nadaným žákům, s nimiž se setkává zejména při finálových (ústředních) kolech Olympiády v českém jazyce. Poslední oddíl knihy je věnován vybraným osobnostem bohemistiky, jejím kolegům i žákům, ale i některým nebohemistům, všichni představují významné kapacity ve svých oborech a disciplínách. Někteří ze zmiňovaných nejsou již mezi námi (J. Hubáček, V. Viktora, L. Zimová), jiní stále publikují a ovlivňují vědecké poznání dnešní doby (P. Nejedlý, I. Vaňková, L. Liptáková, V. Pavlíček).

Autorčiny postřehy a úvahy jsou zasazeny do odpovídajícího vědeckého kontextu, což je pro M. Čechovou typické a což vyžaduje i od svých spolupracovníků, srov. např. výtky v textu recenze na publikaci o adnominálním genitivu. Texty funkčně propojují pasáže analytické, ale i memoárové – jak autorka sama uvádí v úvodu, považuje to za svou povinnost vzhledem k tomu, odkdy a jak dlouho se v oboru pohybuje. Kapitoly jsou psány prostředky odborného stylu, autorka citlivě využívá především ty, které jsou pro čtenáře přístupné – četba knihy by tudíž mohla být podnětná i pro učitele, již by mohli některé texty využít pro práci v hodinách, ale nechtějí se pouštět do výrazově náročného odborného textu.

Co čtenář může rovněž uvítat, je to, že kniha není představením obsáhlé teorie či metodologie aplikované na jednom tématu (to ostatně nejsou ani její tři předchůdkyně). Naopak jde o texty obsahově různorodé, autorka se navíc netají tím, že se v nich vyjadřuje k tomu, co se jí odborně jeví jako zajímavé z hlediska dnešního jazyka a jeho užívání. Tak se objevují mezi texty zařazenými do knihy reflexe dialektů (především středočeské oblasti) v současnosti, pojednání o motivaci (a interpretaci) toponym nebo o archaických komponentech ve frazémeh.

Jako odbornice na stylistiku M. Čechová zaujímá postoj k problematice spisovnosti, která více či méně rezonuje v odborné sféře už několik desítek let. V kapitole věnované stylové příznakovosti a nepříznakovosti je tak z několika pohledů zajímavě pojednáno o tom, jak vnímat neutralitu prostředků, ale problém spisovné komunikace či standardu se táhne i dalšími texty – rozhodně stojí za zmínku první kapitola, v níž autorka uvažuje o hranicích standardu a substandardu v terminologii.

To, že je jazyk kontinuální skutečnost, je fakt, který netřeba odbornému čtenářstvu připomínat, nicméně pro učitele, resp. pro jejich žáky může být nepochybně zajímavé reflektovat rezidua minulých etap jazyka (jevů, které jsou konzervovány v pomístních jménech), nebo si uvědomovat, jak se v mluvě projevují pozůstatky místních dialektů. K míšení nářečí pochopitelně dochází, ale, jak M. Čechová dokazuje, opouštění a neopouštění nářečního jevu je i záležitostí určitého postoje jednotlivce či rodiny – na to, co nářečního používáme, má vliv rodina, ale také to, do jaké míry se (ne)chceme komunikačně odlišit od ostatních, pohybujeme-li se na území mimo svůj

rodný dialekt. Nesystémovost nivelizačních tendencí je pak zřetelná i v přehledu jevů, které získaly explorátorky na základě sledování mluvy řady osob. Užití regionálních jevů se u nich lišilo nezávisle na datu narození, nebylo ani možné říci, že u nejmladšího respondenta je nejméně nářečních jevů ve srovnání s nejstarším – naopak, některé nářeční jevy, které používá nejmladší generace, nepoužívá nejstarší.

Několik textů je věnováno další oblasti dlouhodobého vědeckého zájmu M. Čechové, a to frazeologii. V zařazených kapitolách autorka posuzuje frazeologii jednak z hlediska zastaralých forem, které tvoří její komponenty – zde autorka zavádí termin řečová/jazyková konzerva, jednak z hlediska užití ustálených podob frazémů a jejich variování či aktualizování.

Vztah lingvistiky a lingvodidaktiky je další aktuální téma, jemuž se autorka v publikaci věnuje. Poukazuje na dlouhou tradici propojení bohemistiky s vyučováním, která trvá minimálně od obrození, a kontinuálně je některými lingvisty podporována a předávána dál. M. Čechová je právě zastáncem jejich propojování, toho, aby lingvistické práce měly na zřeteli i to, že by měly být výsledky odborných zjištění využívány i ve vyučování. Dá se říct, že jako představitele této tradice si vybírá M. Dokulila, který s ní participoval na přípravě publikace *Čeština – řeč a jazyk*, v níž zhodnocoval svoji učitelskou zkušenost a prokazoval výbornou didaktickou intuici.

Texty věnované škole a vzdělávání v dnešní společnosti mají určitou jednotící linku, M. Čechová, dlouholetá učitelka, badatelka, autorka učebnic, spolupracující na dřívějších reformách výuky českého jazyka, jasně sděluje, že kvalitní příprava a kvalitní výuka nejsou možné bez práce, námahy a píle, a to jak na straně žáka, tak na straně učitele. Rovněž opakovaně upozorňuje, že je zapotřebí věnovat péči nadaným dětem, talentům, které je třeba vhodnou formou rozvíjet. Velice kriticky z jejich textů vychází ministerstvo školství, jež není schopno jednotné promyšlené a propracované koncepce, která by skutečně, ne pouze na papírech reflektovala cíle, úroveň a potřeby žáků i společnosti. Na příkladu soutěže Olympiáda v českém jazyce M. Čechová demonstrovuje, jak se úspěšné a oblíbené soutěže v posledních letech dostávají pouze slabé podpory od ministerstva. Až absurdně pak působí proměny bývalé zastřešující instituce. Ty postupovaly od Ústředního domu pionýrů a mládeže, zaměřeného na organizování aktivit pro děti a mládež, po dnešní Národní pedagogický institut, v němž tzv. Talent centrum, organizující dětské soutěže, postupně zaniklo a celek se transformoval na naprosto jinou instituci s jinou náplní práce a jinými cíli.

V posledním textu knihy se autorka zamýšlí nad postavením žen v oboru. Upozorňuje, že když začínala svou vědeckou práci, byla sama v mužském kolektivu, ale nyní se situace výrazně změnila – a tento vývoj za šedesát let autorka reflektuje ve svých vzpomínkách a úvahách. V závěru plynule přechází k vnímání bohemistiky jako vědy očima nebohemistů.

Jak je snad z recenze patrné, mnohé texty mají esejistické rysy. Kniha se díky tomu čte trochu jako sbírka povídek: některé čte čtenář s napětím a vybuzeným moz-
kem, protože ho nutí přemýšlet nad tím, co je v textu uvedeno, utřídit si myšlenky
a poznatky, jindy se pousměje vtípu, který se v textu objeví, na jiném místě zavzpo-
míná a snaží se reflektovat svoji zkušenost (zejména školní) a porovnat ji s autorči-
ným textem, někdy nepochybně i něco přeskočí, protože nepůjde zrovna o téma, které
by ho zajímalo. Kniha si však rozhodně nachází své čtenáře. Doporučit ji lze nejen
lingvistům a lingvodidaktikům, pohybujícím se v odborné komunitě, ale také učite-
lům a studentům vyšších ročníků, kteří by měli hlubší zájem o český jazyk.